

577.4
П78

Матеріали III міжнародної наукової конференції

ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ
ТА ПРИКЛАДНОЇ ЕКОЛОГІЇ

Тваринний світ Криворіжжя. Видовий склад і фенологія деяких хордових тварин в околицях села Валове

Є. Х. Євтушенко

Криворізький державний педагогічний університет

В умовах техногенезу важливого значення набуває інформація про видовий склад, населення тварин певного регіону для подальшого екологічного аналізу і прогнозів. В цьому відношенні Криворіжжя, як регіон посилених трансформаційних змін поверхні і різноманітних біотопів, потребує детального дослідження тваринного світу. Науковці кафедри зоології протягом більше двох десятиків років вивчають різні систематичні групи тварин даного регіону. В даній роботі представлені попередні результати досліджень видового складу і фенології хордових, які проводилися в околицях села Валове протягом останніх десяти років (90-2001 р. р. XX ст.).

Село Валове Криворізького району знаходиться на південному заході Дніпропетровської області (на північний захід від м. Кривий Пір), розташоване в мальовничій глибокій балці, на дні якої тече річка Бокова. Річка робить декілька вигинів на околицях села, вона неглибока, неширока, замулена на більшій частині течії, впадає в Карачунівське водосховище, що на річці Інгулець. На правому березі річки Бокова є лісопарк, що закладений місцевим поміщиком ще на початку XX ст. Тоді ж річку було відведено по місцю нагромадження валунів, внаслідок чого утворився водоспад, а первісне русло річки перегородили дамбою, що призвело до утворення невеликої затоки. Все це являє собою живописну картину. Лівий берег на цьому відрізку річки високий, тут панує степова рослинність, яка постійно випасається. На східній околиці села є невеликий сосновий бір, а ближче до водосховища - заплавні луки. Західна, південна і східна околиці села зайняті агроценозами та дачними ділянками.

Таким чином, дана територія характеризується біотопічною різноманітністю, що, звичайно, відобразилося і на населенні хордових тварин, яке представлене степовим, водним та лісовим комплексами. Цікаво, що тут зустрічаються види, які є рідкісними для Криворіжжя - степова гадюка, лебідь - шипун, білий лелека, горностай.

Серед хордових в наземних біотопах найбільш численними є птахи. Досить часто зустрічаються і є звичайними видами: велика синиця, польовий горобець, зеленяк, зяблик, шпак, звичайна вівсянка, іволга, зозуля, кам'янка, соловейко, біла та жовта пліски, щиглики, крутиголовка, чубатий жайворонок, сіра, садова та чорноголова славки, коноплянка, сойка, сорока, жулан, лисуха, дроздовидна очеретянка та інші види. Зустрічаються також великий строкатий та сірійський дятли, польовий жайворонок, лісовий щеврик, мухоловки - сіра та білошия, одуд. На правому березі річки, на схилах урвища, є велика колонія золотистої бджолоїдки (спостерігали біля 50 особин), зрідка відмічали зльотків голувої рибалочки. Щовесни на околицях села, в лісосмугах, лісі чути спів фазана, а на полях - перепела. Зграї сірих куріпок (по 10 - 15 особин) восени перелітають по полях,

лісосмугах. В сосновому бору живуть вухаста сова, хатній сич, в заростях заплавної луки - болотна сова. Протягом останніх двох років спостерігали за парою лебедів - шипунів (в 1999 році у цієї пари було 6 пташенят, а в 2000-3). В I декаді червня пташенята були розміром з невелику курку, у вересні вони мали біле опірнення і розмір як гуска, а в II декаді жовтня всі лебеді покинули місце. На околиці села, на полях часто спостерігали за полюванням боривітра звичайного, в заростях очерету - болотного луня (хижі птахи). Постійно, в літній період, в польоті спостерігали ворона (крука).

Дати міграцій птахів співпадають з середніми по Криворіжжю.

Птахи, як і інші групи наземних хребетних, зазнають змін під впливом господарської та іншої діяльності людини (околиці села є рекреаційними зонами і посилено відвідуються відпочиваючими і дачниками).

	Приліт	Відліт
Іволга	I декада IV - II декада V	III декада VIII - I декада IX
Зяблик	I - III декада III	III вересня - II жовтня
Зеленяк	III лютого - III березня	III вересня - II жовтня
Шпак звичайний	I - III березня	I декада вересня - I жовтня
Ластівка сільська	III квітня - II травня	III серпня - I вересня

В останні роки не відмічали чубату чайку (*Vanellus L.*), рідко зустрічається співочий дрізд, перепел.

Плазуни. Найбільш поширеним видом є прудка ящірка, яка зустрічається на степових ділянках, в садах, на березі річки та в інших місцях, які добре прогріваються сонцем. В залежності від погодних умов прудкі ящірки виходять із сплячки в першій - другій декаді квітня, молоді - дещо пізніше. Дорослі ящірки восени ще зустрічаються (на початку вересня), а молоді - відмічалися і в першій декаді жовтня.

Околиці села Валового - типові місця мешкання степової гадюки в степовій зоні : схили річки, береги, степові ділянки поряд з лісосмугою, викорчований сад, лісова галявина. Степова гадюка виходить із сплячки дещо пізніше від прудкої ящірки - III декада квітня - початок травня, на зимівлю переміщуються в лісосмуги, сади, остання дата зустрічі - I декада жовтня (2000 р.). Маршрут сезонних міграцій проходить через автодорогу, де гадюки часто стають жертвами автотранспорту (відмічали випадки загибелі гадюк в травні й жовтні), крім того, вони гинуть і від необачних дачників (5 травня 1990 року під час обробітку ґрунту один дачник ненароком забив самку степової гадюки з 8 яйцями).

Вужі звичайний та водяний зустрічаються в вологих місцях, причому водяний вуж більшу частину часу проводить у воді, звичайний вуж менше зв'язаний з водою і зустрічається на дачних ділянках на відстані 300 м від річки. Взимку звичайний вуж використовує укриття в сухих місцях - пустоти під камінням та корінням, під купами хмизу, нори гризунів. Навесні (перша декада квітня) клубок із 8 звичайних вужів спостерігали на узбіччі лісопарку, восени їх відмічали в кінці вересня.

На жаль, вужі й гадюки часто стають жертвами людей, які знищують їх, боячись отрути. Степова гадюка - зникаючий вид, який потребує охорони.

Таким чином, значне освоєння території околиць села Валове, наявність оздоровчих таборів, туристських баз, дачних ділянок породжує фактор неспокою, який особливо інтенсивний в літній період, коли активізуються процеси життєдіяльності тварин (зокрема, розмноження) і негативно впливає на види тварин, що тісно зв'язані з певним місцем мешкання в цей період.

На початку III тисячоліття необхідно провести інвентаризацію видів, встановити їх статус за чисельністю в природі, вивчити вплив різних екологічних факторів на популяції рідкісних видів з метою розробки конкретних заходів з їх охорони.

Биологическая продуктивность агрофитоценозов в условиях загрязнения природной среды органическими ксенобиотиками

*О.А. Мыльникова, Л.Г. Долгова
Днепропетровский национальный университет*

Состояние полевых агрофитоценозов, расположенных в зоне влияния выбросов крупных промышленных центров Приднепровского региона, свидетельствует о том, что загрязнение природной среды вызывает угнетение роста и развития основных сельскохозяйственных культур (Петрушенко В.В., 1990). Предприятия химической промышленности, поставляющие в атмосферу широкий ассортимент органических токсикантов, вносят весомый вклад в формирование высокого уровня загрязнения окружающей природной среды.

Для оценки продуктивности сельскохозяйственных культур при хроническом воздействии органических ксенобиотиков нами были исследованы чистая продуктивность фотосинтеза (ЧПФ), биометрические показатели и фертильность пыльцы растений кукурузы гибрида Кадр 397 и исходных родительских линий (ДК 417 и 751 i), выращенных в условиях действия выбросов лакокрасочного завода и в экологически чистом районе.

В результате проведенных исследований установлено статистически достоверное снижение высоты растений кукурузы изученных генотипов на протяжении всего периода вегетации на 25-61 % в условиях загрязнения. Уменьшение высоты растений сопровождалось изменением площади листовой поверхности. Значения последней, полученные на разных фазах онтогенеза, были снижены в 1,7-6,7 раза по сравнению с контролем, причём уменьшение ассимиляционной поверхности листового аппарата в пересчёте на одно растение было выражено тем сильнее, чем ближе к источнику выбросов произрастали опытные варианты.

По данным эксперимента ЧПФ растений кукурузы гибрида Кадр 397, линий ДК 417 и 751 i снижалась в условиях загрязнения среды по сравнению с аналогичными контрольными вариантами.

Результаты исследований фертильности пыльцевых зёрен кукурузы также свидетельствуют о снижении значений данного показателя на фоне действия органических поллютантов по